

ли цілу низку релігійних обрядів під час зимово-весняних хліборобських свят, шанували богів грому, сонця, неба, вітру тощо.

На думку вчених, трипільське суспільство досягло такого рівня соціально-економічного розвитку, що майже впритул підійшло до виникнення міст і появи писемності, тобто *стояло на порозі цивілізації*. Але переступити цей поріг трипільцям так і не вдалося через різні природні та суспільні катаклізми.

Наприкінці IV тис. до н. е. на Східноєвропейській рівнині, зокрема, і в ареалі трипільської культури відбулися суттєві зміни клімату. Він став більш посушливим. Холоднішими стали зими. Суттєво знизилася середньорічна температура. Унаслідок цього ще більше поширилися степи. Традиційна трипільська перелогова система землеробства остаточно виснажила чорноземні ґрунти Середньонаддніпрянського Правобережжя. Це призвело до занепаду хліборобства й водночас створило досить сприятливі умови для розвитку скотарства. У нових умовах нащадки трипільців заселили Полісся, заплави Дніпра, надчорноморські степи¹. «Пристосовуючись до нових природних умов, трипільці змушені були вдатися до інших типів господарства... Щоб забезпечити виживання..., трипільці пішли шляхом регресу економіки, її повернення до архаїчних моделей, спрощення суспільного життя. Наслідком зміни господарства стала зміна культури. Так назавжди закінчився “золотий вік” першої енеолітичної землеробської цивілізації на теренах України. Саме тому, коли почали будуватися [єгипетські] піраміди, над руїнами трипільських поселень ряснів травами степ»².

Отже, наприкінці III тис. до н. е. трипільська культура зникла.

Хто ж такі трипільці? Найперший дослідник трипільської культури київський археолог В. В. Хвойка (1850—1914) вважав трипільців предками слов'ян. Він виходив з того, що ці хліборобсько-скотарські племена заселяли споконвічно слов'янські землі між Дністром і Дніпром, і в їхньому побуті, заняттях, віруваннях спостерігається чимало рис, спільних з етнографічними ознаками пізніших, безсумнівно, слов'янських племен на цих самих територіях. Ця версія захопила багатьох сучасників В. В. Хвойки: справді, якщо на Стародавньому Сході в V—IV тис. до н. е. існували високорозвинені ранні цивілізації, то чому подібної культури не могли мати й наші далекі предки на Наддніпрянщині в IV і III тис. до н. е.? Та наступне поглиблене вивчення трипільської культури не дало підстав виводити ранніх слов'ян від трипільців. Встановлено, що її витоки ведуть до Нижньої Наддунайщини, Балкан і далі — до країн Стародавнього Сходу. Антропологи, дослідивши рештки трипільських поховань, дійшли висновку, що трипільці належали до східно-середземноморського («вірменоїдного») антропологічного типу, відмінного від слов'янського.

Отже, трипільці *не були безпосередніми предками ні слов'ян, ні тим більше українців*. Але високорозвинена трипільська культура відіграла велику роль в історії Середньої Наддніпрянщини — піднесла її господарський і культурний

¹ *Залізник Л.* Походження українців: між наукою і політикою. — С. 16; *Його ж.* Первісна історія України. — К., 1999. — С. 91; *Його ж.* Стародавня історія України. — С. 205; *Кременецкий В.* Палеоекологія древнейших земледельцев и скотоводов Русской Равнины. — М., 1991. — С. 166—167, 175.

² *Бурдо Н.* Трипільська культура і Україна. — С. 80.